

DOI: 10.31376/2411-5177-2019-7-27-36

УДК 94(477):33"18/19"

Понирко М. П.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВИННОЇ МОНОПОЛІЇ УРЯДОМ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОРІЧЧЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ

В роботі проаналізовано цільові установки, введення і реалізацію, основні результати державної монополії на обіг алкогольних напоїв кінця ХІХ – початку ХХ сторіччя на прикладі українських губерній регіону Лівобережної України. Особлива увага приділяється питанням досвіду реформування в галузі державного регулювання обігу алкогольних напоїв. Розглянуто вплив запровадження державної системи продажу алкогольних напоїв на організаційно-правові заходи фінансових органів управління. Акцентовується увага на вплив організаційно-правових заходів фінансових органів управління на формування фінансової моделі розвитку українських губерній регіону Лівобережної України. Простежено кількісні та якісні показники розвитку сільськогосподарських спиртових заводів на території Харківської, Чернігівської та Полтавської губерній.

Ключові слова: державна монополія на обіг алкогольних напоїв, державні винні склади і лавки, акцизне відомство, монопольний район державного продажу алкогольних напоїв.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. – вузловий період пореформеного періоду у розвитку імперії Романових. Серед складного комплексу питань, що потребують подальшого вивчення є історія фінансових реформ Російської імперії кінця ХІХ – початку ХХ ст., модернізація фінансових урядових організацій на території Лівобережної України. Важливими є дослідження реалізації винної монополії міністерством фінансів на території Лівобережної України кінця ХІХ – початку ХХ століття, питання досвіду реформування в галузі державного регулювання обігу алкогольних напоїв.

Важливо осмислити зазначені питання, адже належне розуміння історичного досвіду, зокрема, фінансової політики та її впливу на розвиток економіки країни, дає можливість уникати помилок минулого.

Ця проблематика знайшла певне висвітлення у тогочасній науковій літературі. Передусім, вона є предметом дослідження багатьох тогочасних науковців та практиків, які залишили корпус різнопланових за проблематикою й шириною висвітлювання аспектів, формою і жанром праць. Важливе місце у вивченні фінансових органів імперії Романових в історіографії займають дослідження Гредингера М., Фрідмана М. І, в яких започатковано розв'язання проблеми введення державної монополії на обіг алкогольних напоїв у середині 1890-х років. [7; 24]

Останніми десятиріччями вивчення історії фінансових реформ і модернізації фінансових органів управління дещо активізувалося. Значним імпульсом до цього стали серйозні зміни в господарстві країни останніми роками й активні пошуки законодавцями та економістами ефективної моделі фінансової системи управління України.

Одним із важливих напрямків наукових пошуків є історія фінансової політики в Україні. Ще наприкінці ХІХ ст. академік Російської імператорської академії наук І. Янжул указував на особливе значення історичних досліджень для формування науково обґрунтованої фінансової політики [25, С. 51]. Нині в сучасній історичній історіографії проблема запровадження державної монополії на обіг алкогольних напоїв знайшла певне висвітлення у наукових працях Орлика В. М., Пашкова Є. В., Жолобової Г. А., Горюшкіної Н. Є., Артем'євої Л.В., Акіф'єва А. В. [17; 19; 5–6; 1; 2] Важливою працею, що висвітлила період державної монополії обігу алкогольних напоїв є «Державна винна монополія при світлі статистики» В. Норова. В зазначеному дослідженні на основі залучення широкого кола джерел (в основному статистичних) представлена інформація про рівень душевого вживання алкоголю в період дії державної

монополії обігу алкогольних напоїв [16]. Подальшого дослідження потребують питання пов'язані з здійсненням державної монополії на обіг алкогольних напоїв у кінці XIX – на початку XX століття на території українських губерній Лівобережної України.

В процесі дослідження проблеми були проаналізовані такі матеріали: документи Міністерства Фінансів, такі як зібрання узаконень і розпоряджень уряду, ювілейне видання міністерства фінансів «Міністерство Фінансів 1802 – 1902», документи Державного архіву Сумської області. При написанні роботи дослідження базувалося на тогочасних документах звітності Міністерства фінансів та матеріалах наукових праць публіцистів середини 1890-х років XIX сторіччя.

Метою даної статті є аналіз впровадження державної винної монополії урядом Російської імперії кінця XIX – початку XX сторіччя на території регіону Лівобережної України.

Прийнято вважати, що саме міністр Вітте С. Ю. був ідейним натхненником запровадження державної монополії на обіг алкогольних напоїв, але сучасна дослідниця Горюшкіна Н. Є. аргументовано доводить, що «пальма першості» належить не зазначеному міністру, а широким верствам прогресивних економістів і публіцистів [6, С. 146–150]. Міністр фінансів С. Ю. Вітте вважав, що акциз з обігу алкогольних напоїв надходить в недостатній кількості порівняно з тими сумами, які населення витрачає на алкогольні напої. Радикально змінити ситуацію могла тільки зміна системи контролю над обігом алкогольних напоїв [5, С. 457].

При проведенні реформ акцизної системи стягнення податку з обігу алкогольних напоїв перед урядовими установами Російської імперії поставали подвійні цілі: з одного боку захист інтересів державної скарбниці, а з іншого – охорону моральності і здоров'я населення. Ця подвійна мета постійно залишалася на порядку денному уряду Російської імперії, як тільки піднімалось питання про законодавчі зміни порядку стягнення податку з обігу алкогольних напоїв [7; 2, С.114–116]. Ряд публіцистів кінця XIX – початку XX сторіччя стверджував, що винно-акцизна система, введена в 1863 році з позиції подальшого фінансового зростання чисто-акцизної системи, в 1893 році дійшла постійної, сталої цифри доходу. Наскільки сталими були цифри прибутку з обігу алкогольних напоїв за час 1890–1893 років наочно показує таблиця про надходження податків з обігу алкогольних напоїв за час від 1890 до 1894 років [7; С. 7]

Таблиця 1

Надходження прибутків з обігу алкогольних напоїв за час від 1890 до 1894 років

Роки	Прибутки з обігу алкогольних напоїв
1890	268,239,325 рублів
1891	247,388,569 рублів
1892	268,934,375 рублів
1893	260,729,243 рублів

Ці та інші обставини стали офіційною підставою для зміни порядків стягнення прибутку з обігу алкогольних напоїв і переходу до державного продажу алкогольних напоїв [7; С. 67]. Низка дослідників середини 1890-х років зазначають, що метою, на досягнення якої була розбудована система державного продажу алкогольних напоїв, було відсторонення від торгівлі алкогольними напоями приватних виробників, які байдуже ставилися до якості алкогольних напоїв та її впливу на здоров'я користувачів. В циркулярі Міністра Фінансів посадовим особам від 22 грудня 1894 року №2438 «Относительно задач установления казенной продажи питей и мер к обеспечению успеха сей реформы» ясно проводилась ідея, що реформа необхідна, передусім, для забезпечення народної тверезості, а потім уже мають враховуватися інтереси скарбниці [8, Арк. 174; 12; 23, С. 1–9; 9, Арк. 170, 171]. Одним із найважливіших завдань, на досягнення якого спрямоване встановлення державної монополії обігу алкогольних напоїв, полягало в тому, щоб всі алкогольні напої, які продавалися, виготовлялись із спирту

ректифікованого, очищеного [7, С. 86]. Отже, центром тяжіння державної монополії обігу алкогольних напоїв слід визнати державний порядок обігу алкогольних напоїв, відсторонення приватного інтересу з обігу алкогольних напоїв. В силу цього алкогольні напої контролюються шляхом прийняття відповідного законодавства за посередництва державного управління. Але за приватними виробниками залишилась можливість вивозити алкогольні напої на продаж за межі району державної монополії з дотриманням особливих правил транзитного перевезення.

За положенням про державний продаж алкогольних напоїв від 1894 державний прибуток складався з таких статей:

- 1) Прибутку від державного продажу спирту, вина і горілчаної продукції;
- 2) Акцизу з портеру, пива, меду і виготовленої на особливих заводах браги;
- 3) Додаткового акцизу з горілчаних виробів;
- 4) Акцизу з вина і спирту, вивезених за межі району державного продажу алкогольних напоїв;
- 5) Комісійної плати за продаж очищеного вина і горілчаних виробів заводів, розташованих поза районом монополії, а також горілчаних виробів приватних заводів цього району і закордонних;
- 6) Патентного збору з утримуваних приватними особами заводів для виготовлення алкогольних напоїв і з закладів для торгівлі ними;

Законом від 1 липня 1896 року було введено державний продаж алкогольних напоїв на території Полтавської і Чернігівської губерній [21, С. 271]. Відомо, що з'їзд спиртозаводчиків Харківської губернії подавав клопотання про введення на території губернії державної монополії обігу алкогольних напоїв [14 С. 510]. На території Харківської губернії державний продаж алкогольних напоїв ввели з 1 січня 1898 року.

В 1901 році Полтавська і Чернігівська губернії, а також Харківська губернія входили до складу південно-західного району державного продажу алкогольних напоїв [7, С. 7].

Головні засади зазначеного законодавства з однієї сторони були питання про виготовлення алкогольних напоїв і придбання їх скарбницею, а з іншої питання про торгівлю алкогольними напоями [7, С. 74].

Державні заклади для оптового продажу алкогольних напоїв поділялися на два розряди: склади і винні лавки. Склади виконували роль центрів організації оптової торгівлі, а винні лавки призначалися для торгівлі вроздріб. Торгівля вином, спиртом і горілчаними виробами дозволялася в закладах трактирного промислу і ренських (рейнських) підвалах. На Україні загальне число державних винних складів склало близько 100 [4, С. 24–25]. Державні винні склади будували, як правило, в губернському чи повітовому місті (Полтава, м. Новозибків, Чернігівської області, м. Ромни, Сумської області). Державні винні склади в залежності від виробничих потужностей поділялися на три розряди: в першому випуск алкогольних напоїв складав до 200 тис. відер, в 2-му – до 150 тис. відер і в 3-му – понад 200 тис. відер. Інші державні заводи-склади отримували готовий ректифікат. Спирт-сирець, як і раніше вироблявся на приватних заводах, але відтепер приватні виробники могли його продавати тільки державі, яка відправляла сирець (меншу частину) або в «казенні винні склади», де здійснювали його очищення (ректифікацію) і отримували кінцевий продукт: горілка звичайна, підвищеної очищення, спирт 95%, 92% і 57%; або на приватні спиртоочисні заводи або на спиртоочисні відділення при приватних винокурних заводах для його ректифікації за винагороду з подальшою відправкою в казенні винні склади, де проводилася вищевказана продукція; дрібні обсяги сирого спирту скарбниця також відпускала приватним горілчаним заводам, оплачуючи їм виробництво горілки [10, Арк. 21].

Вся оптова торгівля вином і спиртом зосереджувалась в руках скарбниці, тоді як приватна ініціатива допускалась тільки до роздрібною торгівлі. Оптову торгівлю спиртом в одній тільки європейській частині Російської імперії в 1892 році проводили 1979 заводських підвалів і 3904 оптових склади. Із всього числа оптових складів 2, 110 (53,9 %) знаходились в поселеннях, 1,451 (37,8 %) в повітових містах, 24 (0,6 %) в столицях і 319 (8,2 %) в містах губернських. Значний

процент сільських складів мали Харківська, Чернігівська та Полтавська губернії (54,5 %) [7, С. 94].

В 1894 – 1895 роках кількість заводів становила 2127. Розподіл заводів за розмірами був таким: великими вважалися ті, що виготовляли понад 100 тис. відер, середніми, що виготовляли від 25 тис. до 100 тис., дрібними з виготовленням до 25 тис. Відсоток дрібних заводів відповідно до загальної їхньої кількості (1255) в районі українських губерній регіону Лівобережної України становив 43,9%. [24, С. 112–113]. Про ступінь поширення сільськогосподарського винокуріння, наявні такі цифри

Таблиця 2

Губернії і області	Чисельність заводів в % до загальної кількості заводів 1894/1895	Винокуріння в відсотках від загальної кількості 1894/1895
Харківська, Чернігівська і Полтавська	69,4	43,2

Ця таблиця показує вплив закону про сільськогосподарське винокуріння 1890 р., на розвиток українських губерній Лівобережної України.

Простежити кількісні зміни в Харківській, Чернігівській та Полтавській губерніях внаслідок запровадження державної монополії обігу алкогольних напоїв дозволяє нижчезазначена таблиця:

Таблиця 3

Розподілення кількості заводів і винокуріння по південно-західному монопольному району

Губернії	Кількість заводів			Виробництво в тис. відер		
	1895	1904	1913	1895	1904	1913
Харківська, Чернігівська та Полтавська	157	217	233	6,751	7,995	12,142
Всього	2,127	2,484	2,969	75,436	85,175	123,194

Можна стверджувати, що кількість заводів і виробництво алкогольних виробів значно зросли. Середній рівень виробництва значно зріс. Якщо розділити заводи, які знаходяться в південно-західному монопольному районі на великі, середні та дрібні, то виходить таке розподілення:

Таблиця 4

Губернії	1890-1895			1908-1913		
	Дрібні	Середні	Великі	Дрібні	Середні	Великі
Харківська, Чернігівська та Полтавська	49	42	9	39	53	9
По імперії	59	34	7	44	49	6

Отже, в українських губерніях регіону Лівобережної України переважали середні заводи [24, С. 324–327].

Спостереження за своєчасним надходженням зборів за обіг алкогольних напоїв, а також за точним і успішним здійсненням монополії зосереджувалося в міністерстві фінансів по департаменту неокладних зборів, який за законом 6 травня 1896 року був перетворений на «головне управління неокладних зборів і державного продажу алкогольних напоїв». До складу міністерства фінансів введена, крім того, особлива рада у справах державного продажу алкогольних напоїв, компетенції якої підлягали справи щодо: а) розмірів цін за доставлений до скарбниці за розверсткою спирт; б) кількості спирту, доставленого до скарбниці з торгів; в) межі вищої ціни на спирт при закупівлі спирту господарським способом; г) продажних цін на продаж

державних алкогольних напоїв; д) законопроектів з державного продажу алкогольних напоїв та ін. [7, С. 101–103].

Вельми значним постає питання про порядок призначення посадових осіб акцизного нагляду до посад за статтею 6 вищезазначеного закону:

«Керівники акцизними зборами, старші ревізори, старші техніки і чиновники по судовій частині стають до виконання посадових обов'язків і звільняються від них міністром фінансів, за представленням начальника головного управління неокладних зборів і державного продажу алкогольних напоїв. Молодші ревізори і техніки стають до виконання посадових обов'язків і звільняються від них начальником зазначеного головного управління, після наради з керуючими відділами неокладних зборів і державного продажу алкогольних напоїв. Всі інші посадові особи губернських і окружних акцизних управлінь стають до виконання посадових обов'язків і звільняються від них керівником акцизними зборами, керівник про всі зміни по особовому складу акцизного управління доповідає головного управління» [7, С. 104].

Ввезення в район державного продажу алкогольних напоїв приватними особами спирту, вина і горілчаних виробів для власного користування було дозволено в кількості 1/10 відра [12, С. 692].

Збереження Положенням 1894 року за Міськими Думами права дозволяти міським закладам трактирного промислу виробництво торгівлі немонополюними напоями призводило до того, що Думи, вирішуючи нагальну потребу збільшення збору з зазначених закладів, задовольняли всі клопотання про відкриття таких закладів [12, С. 694]. З позицій Міністерства Фінансів, подібні явища мало чим відрізнялись від дореформених закладів [14, С. 514]. Тому закон від 29 травня 1897 року встановив дозвіл закладам подібного типу торгувати алкогольними напоями немонополюного характеру (пивом, портером, медом, виноградними винами та ін.) в залежності від рішень керівників акцизними зборами, прийнятими за узгодженням з губернаторами [22, С. 332].

Таким чином, в системі видачі дозволів на торгівлю немонополюними алкогольними напоями закон 1897 року зрівняв міста з позаміськими поселеннями.

Серед мотивів, які спричинили поширення державної монополії на обіг алкогольної продукції на всю імперію було і те, що контрабандний перевіз алкогольних напоїв в район монополюного обігу алкогольних напоїв мав значне розповсюдження. Подібні явища мали місце в Чернігівській губернії. Чернігівський губернатор скаржився на факти контрабандного перевозу алкогольних виробів через прикордонні повіти [24, С. 198–201].

В південно-західному монополюному районі державної монополії на обіг алкогольних напоїв (до якого входили Чернігівська і Полтавська губернії) у зв'язку з широким розповсюдженням дрібних сільськогосподарських винокурних заводів розміром до 5,000 відер виробів були прийняті зміни державної системи продажу алкогольних напоїв [24, С. 204; 14, С. 507–510].

Фінансове відомство достатньо об'єктивно оцінювало свої успіхи, підкреслюючи, що «прискоренню зростання державних прибутків в значній мірі сприяв розвиток двох великих господарських операцій – залізничної і винної» [20, С. 387–388; 15, С. 4]. Прибуткова частина «звичайного» бюджету за джерелами надходження винної монополії за 1900 і 1913 роки виглядала таким чином (Таблиця 2, у млн. рублів).

Таблиця 5

Прибутки винної монополії у «звичайному бюджеті» за 1900 і 1913 роки

Податкові джерела	1900	% до всього бюджету	1913	% до всього бюджету	% до 1900
Винна монополія	117,9	7,0	899,3	26,3	762,8

За нової організації акцизні посадові особи виконували не тільки обов'язки з нагляду, але і здійснювали також організаційно-господарські функції. Ця обставина давала привід до різних занепокоєнь і сумнівів в успіху запропонованої реформи.

Однак, тогочасний дослідник В. Норов у своєму науковому дослідженні зазначав неоднозначність фінансових наслідків встановлення державної монополії на обіг алкогольних напоїв. Винна монополія сильно ускладнила обов'язки посадових осіб акцизного відомства, а тому спричинила вельми значне збільшення кадрового складу як акцизних управлінь, так і центральних органів міністерства фінансів. Кадровий склад акцизних посадових осіб в південно-західному районі збільшився у середньому по всьому району до 1897 року порівняно з 1895 роком – 16%. Внаслідок вказаної причини в 1902 році кількість посадових осіб акцизного відомства складалась із 10,789 осіб [7, С. 20]. Посилення кадрового складу службовців потребувало збільшення засобів на їх утримання, незважаючи навіть на те, що заробітна платня службовцям при монополії зменшилось. Загалом отримуємо такий ряд цифр

Таблиця 6

Витрати по утриманню акцизного відомства з 189 – до 1902 року

Роки	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901
Витрати (в тис. рублів)	11,359	11,942	11,216	13,008	14,022	15,290	16,245	17,145	18,273

Як бачимо, витрати з 1893 року і особливо з 1896 року послідовно збільшуються, причому до 1902 року збільшення досягло суми 7,391 тис. рублів, відповідно ці видатки мають бути цілковито віднесені на рахунок прибутків від винної монополії [7, С. 20–21].

Після запровадження винної монополії значно скоротилась кількість закладів для торгівлі алкогольними напоями, утримуваними приватними особами. Це явище, в зв'язку зі зниженням розміру патентного збору з закладів за монополії, стало причиною значних втрат скарбниці в патентному зборі [7, С. 22].

Таблиця 7

Надходження патентного збору (в тис. рублів)

Райони	До монополії	В 1901 році	Втрачено за монополії
Південно-Західний	3,612,1	2,482,9	
Всього	14,333		11,850,1

Отже, скарбниця втратила в патентному зборі за 1901 рік внаслідок запровадження монополії 11,850,1 тис. рублів.

До запровадження державної монополії обігу алкогольних напоїв горілчані заводи продавали очищене вино і спирт лише по 12 рублів за градус. Необхідність купувати спирт у скарбниці для виготовлення напоїв за дуже високою ціною – 14 копійок за градус та ін. спричинили значне скорочення горілчаного виробництва. В 1893–1894 роках горілчані заводи було 231, а в період 1900–1901 років лише 136, тобто на 41% менше. Головне управління визнавало, що це скорочення було наслідком введення винної монополії «котра за 1901 рік поступово витісняє із продуктів виробництва низькосортні горілчані вироби, які вироблялися заводами більших кількостях, ніж вищі сорти їх» [7, С. 24].

За даними комісії з питань обігу алкогольних напоїв сільські товариства втратили від позбавлення права дозволу торгівлі алкогольними напоями [7, С. 29]. Отже, гроші сільських товариств, які витрачалися на місцеві потреби, зосереджувалися внаслідок введення винної монополії в державній скарбниці і витрачалися на загальнодержавні цілі. Ліквідація значної кількості торгово-промислових підприємств у сфері торгівлі алкогольними напоями мали своїм наслідком переселення значної кількості населення в міста [18, С. 227; 16, С. 34].

Отже, при з'ясуванні фінансових результатів монополії, можна погодитись з твердженнями ряду дослідників середини 1890-х років про необхідність внесення поправок до офіційних розрахунків [16; 24, С. 299–300].

Державна монополія обігу алкогольних напоїв, була більше пристосована до вирішення нагальних фінансових потреб уряду Російської імперії. Фінансові результати монополії виправдали очікування уряду Російської імперії. З 1904 до 1913 років скарбниці вдалося отримати чистого прибутку 5329 млн. рублів. [24, С. 616–617].

Сучасні російські дослідниці Жолобова Г.А., та Бикова А. Г. стверджують у своїх наукових працях, що запровадження державної монополії обігу алкогольних напоїв призвело до посилення критики «п'яного бюджету» імперії Романових [13].

Однак можна погодитися з тим, що запровадження обмежень на продаж алкогольних напоїв не призвело до припинення алкоголізму в масовому масштабі [12, С. 688–708; 1, С. 10–11].

Потребує подальшого дослідження вплив винної реформи на діяльність акцизних управлінь на території Харківської, Чернігівської та Полтавської губернії.

1. Акифьев А. В. Проблемы производства и потребления водки и пива в России XIX – начала XX века (Историографический обзор) [Електронний ресурс] / А. В. Акифьев // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2016. - №5. – С. 9-17. - Режим доступа <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-proizvodstva-i-potrebleniya-vodki-i-piva-v-rossii-xix-nachala-xx-veka-istoriograficheskiy-obzor>

2. Артемьева Л. В. Причины и механизм введения винной монополии в России в конце XIX века [Електронний ресурс] / Л. В. Артемьева // Транспортное дело России. – 2012. – С.114-118. – Режим доступа <https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-i-mehanizm-vvedeniya-vinnoy-monopolii-v-rossii-v-kontse-xix-veka>

3. Быкова А. Г. Казенная винная монополия в 1895/1904-1914 гг. : некоторые аспекты проблемы [Електронний ресурс] / А. Г. Быкова // Омский научный вестник. - №8(45) – 2006. – С. 222-225. – Режим доступа <https://cyberleninka.ru/article/n/kazennaya-vinnaya-monopoliya-v-1895-1904-1914-gg-nekotorye-aspekty-problemy>

4. Губанов А. В., Борознов С. А. Типовое проектирование промышленных зданий в Украине в конце XIX – нач. XX вв. (на примере казенных винных складов) [Електронний ресурс] / А. В. Губанов, С. А. Борознов // Проблеми архітектури і містобудування. – Випуск 2(106). – 2014. – С. 24-31. – Режим доступа http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vdnaba_2014_2_7.pdf

5. Горюшкина Наталья Евгеньевна Винная реформа 1863 года: Модернизация алкогольной политики Российского государства. Диссертация на соискание учёной степени доктора исторических наук : Специальность 07.00.02 / Наталья Евгеньевна Горюшкина. – Курск. – 2018. - 636 с.

6. Горюшкина Н. Е. Винная монополия С. Ю. Витте. Предыстория [Електронний ресурс] / Наталья Евгеньевна Горюшкина // Известия Курского государственного технического университета. - № 4 (33). - 2010. - С. 146-150. – Режим доступа <http://www.fa.ru/org/div/museum/SiteAssets/Pages/empire>

7. Гредингер Михаил Основы питейной монополии в России / Михаил Гредингер. – Пернов. Издание книжного магазина Эмиля Трейфеля. – 1897. – 139 с.

8. Державний архів Сумської області, м. Суми (ДаСо), фонд 818, опис 1, справа 180, 194 листи, Аркуш 174.

9. Державний архів Сумської області, м. Суми (ДаСо), фонд 818, опис 1, справа 180, 194 листи, Аркуш 170, 171.

10. Державний архів Сумської області, м. Суми (ДаСо), фонд 818, опис 1, справа 180, 194 листи, Аркуш 21.

11. Жолобова Г.А. Виды питейных заведений и правовой режим розничной торговли спиртными напитками в России в царствование Александра III [Електронний ресурс] / Г.А. Жолобова. – Актуальные проблемы российского права. - 2015. - №1(50). - С. 18-24. – Режим доступа <https://cyberleninka.ru/article/n/vidy-piteynyh-zavedeniy-i-pravovoy-rezhim-rozничnoy-torgovli-spirtnymi-napitkami-v-rossii-v-tsarstvovanie-aleksandra-iii>

12. Жолобова Г.А. Механизм правового регулирования торговли спиртными напитками в условиях казенной винной монополии: к вопросу об эффективности алкогольной политики в России на рубеже XIX – XX вв. [Електронний ресурс] / Г.А. Жолобова // Налоги и налогообложение – № 7(121). - 2014. - Режим доступа DOI: 10.7256/1812-8688.2014.7.12320

13. Жолобова Г. А. Особенности правового режима торговли алкогольными напитками в винодельческих районах [Електронний ресурс] / Г.А. Жолобова. – История государства и права. - № 12 (Том ХСVII). - 2014. - С.1479-1488. Режим доступа <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-pravovogo-rezhima-torgovli-alkogolnymi-napitkami-v-vinodelcheskih-rayonah>

14. Министерство Финансов 1802–1902 г. Ч. II. - СПб. - 1902. - С. 510.

15. Министерство Финансов. 1904–1913. СПб., - 1914. - С. 4.

16. Норовь В. Казенная винная монополия при свете статистики. Часть II Финансові результати винной монополии. Организация винного хозяйства. / В. Норовь. - С. Петербургъ. Типографія Н. Н. Клобукова. - 119 с.
17. Орлик В.М. Податкові органи Російської імперії в Україні (історіографія проблеми) / Орлик В.М. // Український історичний журнал. - 2005. - № 4. - С. 190–199. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2005_4_190
18. Отзвыы о монополии. изд. Мин. Фин. – 1901 г. – С. 227
19. Пашков Е. В. Исторический опыт осуществления казенной винной монополии в России конца XIX – начала XX века : на примере Курской губернии [Электронный ресурс] / Е. В. Пашков. – Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – С. 202-207
Режим доступу <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskiy-opyt-osuschestvleniya-kazennoy-vinnoy-monopolii-v-rossii-kontsa-xix-nachala-xx-veka-na-primere-kurskoj-gubernii>
20. Петров Ю.А. Налоги и налогоплательщики в России начала XX в. / Юрий Александрович Петров. – Экономическая история: Ежегодник. – М.: «РОССПЭН». - 2003. С. 384–418. – Режим доступу http://russiabgu.narod.ru/pages/themes/txt/petrov_nalogi_i_nalogoplatelshiki.pdf
21. Полное Собрание Законов – III. Т. XV. № 11620. Мая 2 1895 г. Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета «О введении казенной продажи питей в некоторых местностях империи». С. 271.
22. ПСЗ – III. Т. XVII. № 14179. Мая 29 1897 г. Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета «О некоторых изменениях и дополнениях в действующих законоположениях о казенной продаже питей». С. 332.
23. Сборник Циркулярв, распоряжений и разъяснений по учреждению попечительств о народнотрезвости. Ч. I. - СПб. - 1903. - С. 1–9.
24. Фридман М. И. Винная монополия Том II Винная монополия в России / М. И. Фридман. - Петроградъ. Типографія «Правда». - 1916. - 627 с.
25. Янжул И.И. Основные начала финансовой науки : Учение о государственных доходах (Серия «Золотые страницы финансового права России». – Т. III) / И. И. Янжул. – Москва. - 2002. – С. 51.

The work analyzes the target installations, implementation and realization, the main results of the state monopoly on the circulation of alcoholic beverages of the late XIX - early XX centuries, on the example of the Ukrainian provinces of the Left Bank Ukraine. Particular attention is paid to the experience of reforming in the field of state regulation of alcoholic beverages. Emphasis is placed on the financial motivation of introducing a state monopoly on the circulation of alcoholic beverages.

The influence of introduction of the state system of sale of alcoholic beverages on the organizational and legal measures of financial management bodies is considered. Attention is paid to the influence of organizational and legal measures of the bodies of financial management on the formation of the financial model of development of Ukrainian provinces of Left Bank Ukraine. On the basis of official statistics, the activities of the financial management bodies regarding the organization of the state system of sale of alcoholic beverages from the territory of the region are traced. Quantitative and qualitative indicators of the development of agricultural alcohol factories in Kharkiv, Chernihiv and Poltava provinces have been traced. On the basis of objective data, a significant growth of the region's alcohol factories within the Romanov Empire was proven. Assumptions were made regarding objectively existing obstacles that made it difficult to hold a state guilt monopoly. It was noted that the difficulties encountered in conducting the state monopoly on the circulation of alcoholic beverages were generally similar in relation to the attitude of the population to innovations. It was argued that the state treasury was not fully utilizing the economic opportunities of the region's distilleries.

Keywords: state monopoly on the circulation of alcoholic beverages, state wine warehouses and benches, excise department, monopoly district of state sale of alcoholic beverages.

В работе проанализированы целевые установки, ввода и реализацию, основные результаты государственной монополии на оборот алкогольных напитков конца XIX - начала XX века на примере украинских губерний региона Левобережной Украины. Особое внимание уделяется вопросам опыта реформирования в области государственного регулирования оборота алкогольных напитков. Рассмотрено влияние введения государственной системы продажи алкогольных напитков на организационно-правовые меры финансовых органов управления. Акцентировано внимание на финансовых мотивациях введения государственной монополии на оборот алкогольных напитков. На

основе официальных статистических данных прослеживается меры финансовых органов управления по организации государственной системы продажи алкогольных напитков с территории региона. Акцентируется внимание на влияние организационно-правовых мероприятий финансовых органов управления на формирование финансовой модели развития украинских губерний региона Левобережной Украины. Прослежены количественные и качественные показатели развития сельскохозяйственных спиртовых заводов на территории Харьковской, Черниговской и Полтавской губерний. Доказано на базе объективных данных значительный рост спиртовых заводов региона в составе империи Романовых. Высказано предположение о объективно существующих препятствиях, которые затрудняли проведение государственной винной монополии. Отмечено, что имеющиеся трудности в проведении государственной монополии оборота алкогольных напитков в основном были сходны в вопросе отношении населения к нововведениям. Высказано утверждение, что государственная казна использовала экономические возможности спиртовых заводов региона не в полной мере.

Ключевые слова: государственная монополия на оборот алкогольных напитков, государственные винные склады и лавки, акцизная ведомство, монопольный район государственного продажи алкогольных напитков.

1. Akifiev AV Problems of production and consumption of vodka and beer in nineteenth - early twentieth century Russia (Historiographical Review) [Electronic resource] / A. V. Akifiev // Bulletin of the Nizhny Novgorod University. NI Lobachevsky. - 2016. - №5. - P.9-17. - Access mode <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-proizvodstva-i-potrebleniya-vodki-i-piva-v-rossii-xix-nachala-xx-veka-istoriograficheskii-obzor>

2. Artemyev L. V. The causes and mechanism of the introduction of the wine monopoly in Russia at the end of the nineteenth century) [Electronic resource] / L. V. Artemyev // Transport business of Russia. - 2012. - P.114-118. - Access mode <https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-i-mehanizm-vvedeniya-vinnoy-monopolii-v-rossii-v-kontse-xix-veka>

3. Bykova A. G. Treasury wine monopoly in 1895 / 1904-1914 : some aspects of the problem [Electronic resource] / A. G. Bykova // Omsk Scientific Bulletin. - No. 8 (45) - 2006. - P. 222-225. - Access mode <https://cyberleninka.ru/article/n/kazennaya-vinnaya-monopoliya-v-1985-1904-1914-gg-nekotorye-aspekty-problemy>

4. Gubanov A. V., Boroznov S. A. Typical design of industrial buildings in Ukraine at the end of XIX - beginning. XX Century (on the example of state-owned wine warehouses) [Electronic resource] / A. V. Gubanov, S. A. Boroznov // Problems of architecture and urban planning. - Issue 2 (106). - 2014. - P. 24-31. - Access mode http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vdnaba_2014_2_7.pdf

5. Goryushkin Natalia Wine reform of 1863:

Modernization of the alcohol policy of the Russian state. Dissertation for the degree of Doctor of History: Specialty 07.00.02 / Natalya Goryushkina. - Kursk. - 2018 - 636 p.

6. Goryushkina N. E. Wine monopoly S. Yu. Witte. Background [Electronic resource] / Natalia Goryushkina // Izvestiya Kursk State Technical University. - No. 4 (33). - 2010. - P. 146-150. - Access mode <http://www.fa.ru/org/div/museum/SiteAssets/Pages/empire>

7. Gradinger Michael The Basics of Drinking Monopoly in Russia / Mikhail Gradinger. - Pernov. The publication of the bookstore by Emil Traifel. - 1897. - 139 p.

8. State Archive of Sumy Region, Sumy (SASR), Fund 818, Description 1, Case 180, 194 Letters, Sheet 174.

9. State Archive of Sumy Region, Sumy (SASR), Fund 818, Description 1, Case 180, 194 Letters, Sheet 170,171.

10. State Archive of Sumy Region, Sumy (SASR), Fund 818, Description 1, Case 180, 194 Letters, Sheet 21.

11. Zholobova G. A. Types of drinking establishments and the legal regime of retail trade in alcoholic beverages in Russia in the reign of Alexander III [Electronic resource] / G. A. Gutter. - Current problems of Russian law. - 2015. - №1 (50). - pp. 18-24. - Access mode <https://cyberleninka.ru/article/n/vidy-piteynyh-zavedeniy-i-pravovoy-rezhim-rozничnoy-torgovli-spirtnymi-napitkami-v-rossii-v-tsarstvovanie-aleksandra-iii>

12. Zholobova G. PECULIARITIES OF THE LEGAL REGIME OF TRADE IN ALCOHOLIC DRINKS IN WINE AREAS [Electronic resource] / GA. Gutter. - History of the state and law. - No. 12 (Vol. XCVII). - 2014.-P.1479-1488.Access mode DOI: 10.7256/1812-8688.2014.7.12320

13. Zholobova GA PECULIARITIES OF THE LEGAL REGIME OF TRADE IN ALCOHOLIC DRINKS IN WINE AREAS [Electronic resource] / GA. Gutter. - History of the state and law. - No. 12 (Vol. XCVII). - 2014.-P.1479-1488.Access mode <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-pravovogo-rezhima-torgovli-alkogolnymi-napitkami-v-vinodelcheskikh-rayonah>

14. Ministry of Finance 1802-1902 Part II. - St. Petersburg, - 1902. - P. 510
15. Ministry of Finance. 1904—1913. St. Petersburg, - 1914 - P. 4
16. Norov V. Treasury wine monopoly in the light of statistics. Part II Financial result of wine monopoly. Organization of wine industry. / V. Norov. - St. Petersburg. Typography of N. Klobuk. – 119 p.
17. Orlik V. M. The tax authorities of the Russian Empire in Ukraine (historiography of the problem) / Orlyk V. M. // Ukrainian Historical Journal. - 2005. - № 4. - P. 190-199. - Access mode: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2005_4_190
18. Reviews of monopoly. ed. Min. - 1901 P. 227
19. Pashkov E. V. The Historical Experience of Exercising the State Wine Monopoly in Russia of the End of the XIX - the Beginning of the Twentieth Century: The Case of the Kursk Province [Electronic resource] / E. V. Pashkov. - News of the Russian State Pedagogical University after Herzen. - 2008. - P. 202-207 Access mode <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskij-opyt-osuschestvleniya-kazennoy-vinnoy-monopolii-v-rossii-kontsa-xix-nachala-xx-veka-na-primere-kurskoj-gubernii>
20. Petrov Yu.A. Taxes and taxpayers in Russia of the beginning of XX century / Yuri Petrov. - Economic History: Yearbook. - М.: ROSSPEN. - 2003, pp. 384–418. - Access mode http://russiabgu.narod.ru/pages/themes/txt/petrov_nalogi_i_nalogoplatelschiki.pdf
21. Complete Collection of Laws - III. T. XV. No. 11620. May 2, 1895. The supremely approved opinion of the State Council "On the introduction of treasury sales of drinks in some parts of the empire." S. 271;
22. CCL - III. T. XVII. No. 14179. May 29, 1897. The highest approved opinion of the State Council "On some amendments and additions to the existing laws on the state sale of drinks". S. 332.
23. A collection of Circulars, instructions and explanations on the establishment of guardianship of sobriety. Part I. - St. Petersburg. - 1903. - S. 1–9.
24. Yanzhul I.I. The main principles of financial science: The Doctrine of State Revenues (Series "Golden Pages of the Financial Law of Russia." - Vol. III) / I. I. Yanzhul. - Moscow. - 2002. – P. 51.
25. Fridman M.I. Wine Monopoly Volume II. Wine Monopoly in Russia / M.I. Fridman. - Petrograd. Printing house "Pravda". - 1916. - 627 p.